

תוכן העניינים

7		פתח דבר
11	'החיים - מהות וערך' - דברי מבוא	לאה מזור

החיים

	החיים כתופעה כימית פיסיקאלית	שניאור ליפסון
20	ייחודית	
33	חיים ותבונה ביקום	נח ברוש
	יצר הקיום בבעלי-חיים בהשוואה	היינריך מנדלסון
56	לבני אדם	

תחילת חיי האדם

	תחילת חיי האדם - היבטים	יוסף ג' שנקר
64	רפואיים, חוקיים, מוסריים ודתיים	
77	העובר במקרא ובחוקי המזרח הקדום	ראובן ירון

משמעות החיים

94	טעם החיים	דוד הד
109	ערך החיים במקרא	משה גרינברג
142	'ובחרת בחיים' במחשבה היהודית	שלום רוזנברג

המוות וההתמודדות עמו

	שניאור זלמן פלר	עונש המיתה לאור הנורמות של
150		מדיניות הענישה
	עמיה ליבליך	חשיפה לסופיות החיים והשפעותיה
		הפסיכולוגיות: בין יצחק צוקרמן בגיטו
		ורשה לבין חיילי צה"ל בלבנון –
159		הרהורים
	יאיר זקוביץ	החיים שאחרי החיים בספרות
178		המקרא
197		מהו המוות?
209		עדי צמח
	רשימת המשתתפים	

פתח דבר

ערב המלחמה במפרץ הפרסי ערך החוג למקרא באוניברסיטה העברית בירושלים כנס רב־תחומי שנושאו 'החיים – מהות וערך'. בשני ימי הכנס נכח קהל רב של סטודנטים, אנשי סגל, תלמידי תיכון מצטיינים, מורים ושוחרי־דעת אחרים, שהתקבצו ובאו מקרוב ומרחוק, ומילאו מפה לפה את האודיטוריום ע"ש הנדלר שבהר הצופים. בכנס נישאו שתי־עשרה הרצאות על ידי חוקרים מהאוניברסיטה העברית, מאוניברסיטת תל־אביב וממכון ויצמן למדע, שבחנו איש איש מתחומו היבט אחר של המושג חיים. היה זה מעין מסע בעולם הרוח, שחצה שדות התמחות רבים ומגוונים שבדרך כלל אין פוגשים בהם ברצף אחד: מקרא, מחשבת ישראל, פילוסופיה, פסיכולוגיה, ביולוגיה, רפואה, משפטים ואסטרופיסיקה.

המושג חיים הוא מושג מרכזי בעולמו של המקרא ובמחשבה האנושית בכלל, וכוונת הכנס היתה להציגו באופן רב־ממדי, כי חוויית החיים של האדם היא רב־ממדית במהותה. פיצול המאמץ המדעי לתחומי־דעת שונים יפה לצרכי מחקר, אבל במציאות ההתנסות האנושית היא רבת פנים, ומתעצבת במישורים שונים, שאינם משתלבים בהכרח באופן הרמוני. כשבוחנים ברצף אחד היבטים שונים של המושג חיים מתגלות בצורה חדה ונוקבת הן מורכבותו של הנושא והן מורכבותה של רוח־האדם הנדרשת לו. השאלות הקיומיות הבסיסיות נידונו בכנס גם ברמה המושגית המופשטת וגם מבחינת השלכותיהן המעשיות על חיי הפרט והחברה. תשומת לב מיוחדת ניתנה להתבטאותן באמונת המקרא, במחשבת ישראל ובהוויית החיים הישראלית.

באסופה זו מרוכזות ההרצאות שנישאו בכנס. חלק מהן מנוסחות כבעת נתינתן, והשאר – בגרסה מורחבת. המאמר 'חיים ותבונה ביקום' הוא היחיד שנכתב במיוחד לקובץ זה, והוא בא במקום ההרצאה המקורית.

לא נחתום את דברי הקדמתנו מבלי שנזכור ונזכיר לטובה את כל אלה שסייעו בידינו. אנו חייבים תודה מרובה לאוניברסיטה העברית על שנתנה את חסותה לכנס; לראש המכון למדעי היהדות, פרופ' אביעזר רביצקי, ולמזכיר המכון, גב' אילנה מאוטנר, על הסיוע החומרי שהגישו לנו; לד"ר מילי הד על הייעוץ האומנותי; לגב' רחל אוסטרובסקי על העריכה הלשונית; למר יעקב סגל על ההדפסות; ולמר דן בנוביץ, מנהלה של הוצאת מאגנס, על שלא חסך כל מאמץ כדי שספר זה יראה אור בצורה הנאה ביותר.

יבואו כולם על התודה ועל הברכה.

* * *

אנו מבקשים להקדיש ספר זה לזיכרה של חברתנו ד"ר שרה קמין, שלימדה שנים רבות בחוג למקרא באוניברסיטה העברית בירושלים ותרמה תרומות רבות ערך להבנת מפעלו הפרשני של רש"י. לו היתה שרה איתנו היתה בוודאי מרצה בכנס, שהרי עבודת הגמר שלה לתואר מוסמך עסקה בתפיסת המוות בספר חכמת שלמה פרקים א-ה.

בספר בראשית כתוב כי שרי אשת אברם אישה יפת מראה היתה (בראשית יב 11). כשפילון נדרש לכתוב, הוא מחיל את מושג היופי גם על נפשה של שרה, ואף מקדים לדבריו על יופיה את טוב אופיה. הוא אומר: 'והנה היתה לו (לאברם) אישה שהצטיינה מאוד בנשמתה הטובה'. דברים אלה על שרה מהתורה יפים גם לשרה קמין שהגתה בתורה. שרה קמין הצטיינה בכל מעשיה, במחקר ובהוראה, אבל יותר מכל הצטיינה בנשמתה הטובה. כך הכירו אותה כל אוהביה, וכך היא חיה בלבנו.

נוֹחֵי בְּשָׁלוֹם. נִשְׁמָתְךָ מִחֲזֹרֶת לְשֵׁם
כְּהִפְתָּעָה גְדוּלָה. שְׁפִרְתְּ אוֹתָהּ הַרְבֵּה
מֵאֲזוּ שְׁנַתְנָה לָּךְ, לֵאלֹהֵי הַכֹּהֵן שְׁפִרְתְּ.
וּמִלְאָכִים יִפְתְּחוּ אֶת הָאָרֶזְהָ הַיְפָה
בְּקָרִיאוֹת הַתְּפִעּוֹת, זֶה אֵל זֶה.

נוֹחֵי בְּשָׁלוֹם עִכְשָׁו: גַּם לְשִׁעוֹן הַמַּת
יֵשׁ רִגַע שֶׁל חֶסֶד בַּיּוֹם, וְאַמֶּת.

(יהודה עמיחי, 'אני ישן הלילה לזכרך',
מתוך שלוח גדולה: שאלות ותשובות,
שוקן, ירושלים ותל-אביב תש"ם, 51)

לאה מזור

האוניברסיטה העברית בירושלים